

MİLLÎ SANAT MİLLÎ TİYATRO

NURHAN KARADAĞ

Millî sanat, millî tiyatro; millete ait olan sanat, tiyatro anlamını taşımakta. Millete ait olma, millet hayatının her evresini kapsar ister istemez, hem zihinsel hem pratik hayatı hem de bunlarla birlikte oluşan duygusal hayatı.

Milletin hayatı durağan olamayacağına göre de yaşanan zamanın, yaşanan çağın, yaşanan yılın hatta yaşanan durumun, olayların, konumuz gereği önemi artıyor.

Sanat, alıcısıyla, paylaşıyla bütünleştiği sürece sanattır. Alıcı ya da paylaşan sözcüklerini özellikle kullanıyorum, seyirci, okuyucu, dinleyici demiyorum çünkü sanatı, paylaşanın yaşamını değiştiren, güzelleştiren, daha kolaya, daha iyiye götüren bir etkinlik olarak yorumluyorum. Yoksa sadece seyretmek ya da dinlemek, yani sadece seyirci veya dinleyici olmak sanatı, sanatçıyı bir anlamda işlevsiz kılmak demektir, ya da sanatı ölüme mahkum etmek. Oysa sanat paylaşıldığı ölçüde yaşar. Paylaşılması da onu alan, yani seyreden, dinleyen halkın tüm özellikleriyle birliktedir. Yani seyircinin ya da dinleyicinin yaşı, cinsiyeti, milliyeti, duygu durumu, ekonomik ve sosyal durumu, yaşadığı dönem vb. öğelerle anlamlıdır. Bundan yüz yıl önce İstanbul'da Ortaoyunu seyreden bir halk düşünelim. Bir tiyatro olayının paylaşılması. Oyuncusu ve seyircisi ile birlikte. Bir de bugün İstanbul'da aynı yerde bir Ortaoyunu seyreden bir halk düşünelim. Bugünkü halk yüz yıl öncesinin halkı değildir artık. Duyuşu düşünüşü, kılığı kıyafeti, işi gücü, hali istikbali değişmiştir. Ortaoyunu da öyle; ister istemez değişmek zorundadır. Aynı Ortaoyunu'nun değişmeden bugün de yüz yıl öncesi gibi tüm özellikleriyle oynandığını varsayalım. Aynı oyunun yüz yıl önce seyircisinden aldığı tepkiyi bugünün seyircisi verebilir mi? Mümkün değil. Tepki verecektir elbette ama tepkinin renkleri değişik olacaktır. Ne Pişekâr, ne Kavuklu bugünün yaşayan tipleri değil artık; ne de Zenne'si, Tuzsuz'u, Laz'ı. Toplum değişmiştir, sanatı da değişmek zorundadır. Hatta sanat, toplumundan bir adım önde değişmek zorundadır ki toplumunu değiştirebilsin, onun gerisinde kalmasın.

Sanat, bir anlamda değişen dünyanın, gelecek dünyanın öncüsü olmalıdır, ona yol gösteren.

Hızla değişen çağımıza ayak uydurabilmek, meyvelerini yiyebilmek gerekir. Ya da en azından çağın gerisinde kalmamak gerekir. Millet olarak topyekün bu değişimin içinde olmalıyız, maddî manevî tüm değerlerimizle. Gelecek dünyaya hazırlamalıyız kendimizi. Aksi halde kimse gözümüzün yaşına bakmaz, başka milletlerin, ilerleyen milletlerin merdiveni oluruz. Bu düşünceyi, Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün düşünce ve sözleriyle örnekleme konuyu daha aydınlığa çıkaracaktır.

“Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nisbetle daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti, millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü, Türk milletinin, yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müsbet ilimdir. Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin tarihî bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekasını, ilme bağlılığını güzel sanatlara sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek, inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür.”¹

Atatürk bu söyleviyle 1933'te politikasının ana hatlarını belirliyor. Bu ana hatları maddeler halinde sıralarsak:

- a) Yurdumuzun en bayındır ve en uygar ulusların düzeyine çıkması,
- b) Millî kültürümüzün çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkması,

¹ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, cilt 2, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1952, s. 271-272.

c) Bu işlerin en kısa zamanda müsbet ilimlerin ışığında yapılması, olarak belirleniyor.

Bu işleri yapacak olan, güzel sanatları seven, onda yükselen, yüksek karakterli, çalışkan, zeki Türk milletidir ve bu işler ancak millî birlik ve beraberlikle yapılabilir.

Atatürk'ün, millî kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma düşüncesi, çağımız uygarlık seviyesine çıkma ile bir bütün oluşturuyor. Milletın hayat tarzının değişmesine uygun olarak kültür de değişecektir. Hatta daha önde gidecektir. 1921 yılında Atatürk, "Kültür zeminle mütenasıptır. O zemin Milletın seciyesidir"² diyor. Kültürü, Milletın yapısı ile karakteri ile bütünüyor. 1925'te ise "Türke ev bark olan her yer sağlığın, temizliğin, güzelliğin, modern kültürün örneği olacaktır"³ sözüyle millî kültürümüzün çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkmasının milletın yapısının, yaşamının değişmesi ile gerçekleşeceğini vurguluyor. Millî kültüre verdiği önemi Meclis'i açış konuşmalarında sürekli olarak vurguluyor.

"Millî kültürün her çığırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyeti'nin temel direği olarak temin edeceğiz."⁴ O dönemde yayınlanan belli başlı dergilerden biri olan Ülkü dergisinin millî kültür konusundaki yorumu bu anlamdaki düşünceleri pekiştiriyor.

"Millî sanat davası, edebiyat da dahil olduğu halde, millî düşünüş çerçevesi içinde ele alınmak lazımdır. Bunun yolu, usulü ise millî hayatı her işin ve her düşünceın çıkışı, kaynağı yapmaktır. Fakat bu da ancak halkın hayatı içine karışmak, ondaki hem maddî hem manevî değerleri birbirinden ayırmadan ele almak, toplu yaşayışın nabzını tutmakla kabildir. İşte biz bu işçiliğin adına millî düşünüş diyoruz. Millî düşünüşün temelleri hayat üzerine iş üzerine, fayda üzerine kurulmuştur. Millî kültür dediğimiz de budur."⁵

Atatürk, 1921'de amaçladığı kültür politikasını; eski dönemin inançlarından, milletimizin nitelikleriyle ilişkisi olmayan doğudan ve batıdan ge-

² "Atatürk Maarif Kongresini Açarken 16.7.1921 Ankara", *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, cilt 1, Ankara 1961, s. 372.

³ *A.g.e.*, s. 384.

⁴ *A.g.e.*, s. 372.

⁵ *Ülkü*, Yeni Seri, cilt 1, 1941, s.1.

len tüm yabancı düşüncelerden, tamamen uzak, Millî tarihimiz ve karakterimizle uyumlu bir kültür olarak tanımlıyor. ⁶ Şark müziği için de:

“Bunlar hep Bizans’tan kalma şeylerdir. Bizim hakiki şarkılarımız ancak Anadolu halkında dinlenebilir”⁷ diyor.

1934’te Atatürk, İnkılâb’ın getirdiği değişikliklere millî müziğimizin de ayak uydurmasını istiyor. ⁸

Atatürk, milletin ilerlemesinde güzel sanatların işlevini şöyle belirtiyor:

“Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki fennin gerektirdiği şeyleri yapmaz, açık söyleyeyim ki, o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur.”⁹

1 Kasım 1936’da 5. Dönem 2. toplanma yılını açarken Atatürk, güzel sanatlar konusunda Meclis’in ilgisini sürekli kılmak istiyor.

“Güzel sanatlara da alakanızı yeniden canlandırmak isterim. Ankara’da bir konservatuvar ve bir temsil akademisi kurulmakta olmasını zikretmek benim için bir hazdır. Güzel sanatların her şubesi için, Kamutay’ın göstereceği alaka ve emek, milletin insanî ve medenî hayatı ve çalışkanlık veriminin artması için çok tesirlidir.”¹⁰

Güzel sanatların her dalı için Atatürk, milletin insanî hayatını ve uygarlığını ilerleteceğini ve çalışkanlık verimini artıracaklarını özellikle vurguluyor. Bu bir anlamda sanattan beklediklerimizi özetliyor. Sanat gerçekten, insanın olgunlaşmasını, çağdaş insan olmasını etkileyen en önemli öğelerden biri. Bugün bazı tiyatro adamları tiyatroyu tanımlarken; insanı, insanla insan için anlatan, cümlesini kullanırlar. Çalışkanlık veriminin artması ile, aklıyla ve gönlüyle önce insan, sonra milletin bir ferdi olan insan, hem insan olmanın hem de o toplumun bir ferdi olmanın gereklerini üst düzeyde yerine getirecektir. Aklıyla ve gönlüyle hem kendini hem toplumunu, milletini ilerletecektir. Bu da doğal olarak çalışkanlık veriminin artmasını getirecektir.

⁶ “Atatürk Maarif Kongresini Açarken 16.7.1921 Ankara”, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, cilt 2, Ankara 1952, s. 16-17.

⁷ *A.g.e.*, cilt 3, Ankara 1961. s. 89.

⁸ *A.g.e.*, cilt 1, s. 378.

⁹ “Tiyatro Sanatçılarına Dair 10.6.1926”, *a.g.e.*, cilt 2, s. 66.

¹⁰ *A.g.e.*, cilt 1, s. 387.

Cumhuriyet döneminin önemli yazar ve düşünürlerinden olan İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, dönemin millî sanat, millî tiyatro arayışlarına uygun olarak çalışmalarını yoğunlaştırmış; hem yazım hem sahneleme alanlarında birçok yararlı denemeler yapmıştır. Bu uğraşlarda ağırlık noktasını bizim insanımızın, bizim milletimizin ortak değerleri konularında yoğunlaştırmış; bu değerlerin bizim tiyatromuzda, öz tiyatromuzda, millî tiyatromuzda nasıl biçimleneceği, nasıl oluşacağı, nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu alanda bir yandan geleneksel Türk tiyatrosu örnekleri olan Ortaoyunu, Karagöz ve Seyirlik Oyunlar konularında araştırmalar yapmış; metinler yazmış, bir yandan da Avrupa tekniği ile başka oyunlar yazmıştır.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, tiyatrodaki teknik olan sahne, ışık gibi etmenleri her ülkede değişmeyen olarak yorumluyor ve asıl tiyatrodaki millîliği ortaya çıkaracak olanın tem, diksiyon, deklamasyon, aksiyon gibi öze ilişkin değerlerin olmasını savunuyor. Aksiyonlar hayat anlayışını taşıyan şeylerdir. Ulustan ulusa değişir; çünkü her ulusun hayat anlayışı değişikdir. Bu da bir ulusun kültürünün en canlı belirtisidir.¹¹

Millî tiyatro, millî sanat, millî kültür bugün de üzerinde çok durulan, durulması gereken önemli konular. Kendi millî tiyatromuzu oluştururken bir yandan tarih içindeki gelişimleri, bir yandan da bugün bizde ve dünyada olan gelişimleri dikkate almamız gerekiyor. Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tiyatrosu aynı zamanda milletiyle bütün olmalı ve çağımızın gerisinde kalmamalı. Önce insan'dan, insanımızdan yola çıkacağız besbelli, sonra milletimiz ve daha sonra diğer dünya milletleri. İnsanımızın kültürü, yaşama biçimi hareket noktamız olacaktır. Ama bunu tek ve durağan göremeyiz, düşünemeyiz bile. İnsanımızı geçmişten aldığıyla, bugünkü yaşamıyla ve yarınki yaşamıyla toplumu içinde değerlendirmeliyiz önce, sonra da (ya da aynı zamanda) topluca tüm milletimizi ve diğer milletleri, dünleri, bugünleri, yarınları ile birlikte, maddi ve manevi yaşamlarıyla birlikte değişen dünyamızda zaman yitirmeden değerlendirmeliyiz.

Kendi insanımız ve milletimiz içinde kendi tiyatromuzu değerlendirirken neyin bize ait olduğu neyin olmadığını ya da olamayacağını ayırtmak gerekiyor. Dünü, bugünü, yarını düşünerek. Ama önemli olan yarını kurabilmek. Sağlam temeller üzerine.

¹¹ Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, *Halkın Evi*, CHP Halkevleri Kılavuz Kitaplar, Ankara 1950, s. 125-128.

